

ЭСХАТАЛАГІЧНЫЯ МАТЫВЫ Ў ТВОРЧАСЦІ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА

Адной з характэрных асаблівасцей беларускай літаратуры пачатку ХХ ст. стала ўзмацненне міфатворчага імпульса. Сярод прычын павышанай цікавасці да міфа айчынных і замежных навукоўцы (М. Тычына, І. Чыгрын, Л. Корань, Т. Шамякіна, У. Конан, Е. Лявонава, Г. Друк, Я. Мецялінскі, Р. Барт, А. Нямцу) называюць разбурэнне базавых анталагічных і эпістэмалагічных уяўленняў, узмацненне ідэалагізацыі грамадскай свядомасці, пошукі апоры ў традыцыйных вобразах і арыенцірах.

Максім Гарэцкі, аўтар пачатку ХХ ст. – часу памежжа з яго ліхалеццямі і катастрофамі, духоўным крызісам, часу глабальных адкрыццяў, якія прывялі да змены маральных устояў чалавецтва – стаў сведкам фарміравання новага культу бесчалавечнасці. Класік беларускай літаратуры адлюстроўваў складаную сітуацыю ў грамадстве і ў жыцці чалавека праз апісанне эсхаталагічных поглядаў і перакананняў людзей, іх псіхалогіі, якая сфарміравалася не толькі пад уплывам хрысціянскіх уяўленняў пра суд, пра пераадоленне смерці, але і пад няспынным цяжарам катастрофічнасці эпохі.

Гіпатэтычным для нас стала меркаванне, што М. Гарэцкі, адлюстроўваючы міфалагізаваную свядомасць персанажаў, узаўважвае характэрны міфакомплекс эпохі з яго эсхаталагічнай дэкларацыяй канца Старога свету і касмацэнтрычнай устаноўкай стварэння Новага. Ядром матрычнай міфалагічнай структуры ў прозе класіка становіцца сінтэз і трансфармацыя касмаганічнай і эсхаталагічнай мадэляў, міфалагічных комплексаў пра стварэнне і гібель свету.

Мастацкая эсхаталогія М. Гарэцкага, як сведчаць працы беларускіх даследчыкаў (У. Конана, Е. Лявонавай, Д. Бугаёва, В. Уткевіч, А. Адамовіча) – гэта сінтэз міфалогіі, філасофіі і тэасофіі, дзе прасочваюцца рысы як індывідуальнай, так і ўсеагульнай эсхаталогіі.

Праявы сусветнай эсхаталогіі, зафіксаваныя ў мастацкіх тэкстах М. Гарэцкага, сведчаць пра сусветныя катастрофы, прыкладам якіх з'яўляецца патап⁸, затопленне гарадоў па прычыне іх вялікай грахоў-

⁸ Пра патап як класічны эсхаталагічны прыклад знаходзім звесткі ў даследаванні Т. І. Шамякінай: *Шамякіна, Т. І. Эсхаталогія (Мифы о Потопе): учебное пособие для самостоятельной работы студентов филологического факультета БГУ по курсам «Славянская мифология», «Восточная мифология».* – Минск: РИВШ, 2002. – 65 с.

насці. У апавяданні «Роднае карэнне» балагольшчык паведамляе Архіпу Лінкевічу: *«Паніч, – загаварыў з нейкім жахам, – вы, мусіць, ведаеце, што ў гэтым балаце, што налева, калісь-то ў даўнія гады цэлы горад за нешто праваліўся скрозь-доння. У ноч купальскую чутны званы падземныя, а каля кургана, дзе манастыр быў даўней, іншыя чулі, як манахі ў скляпах абедню правяць...»* [1, с. 13]. У гутарцы не называецца прычына таго дзіўнага «правальвання» горада, вось толькі гук званоў, якія чуюць людзі, выступае сведчаннем таго, што будзе другое прышэсце, адбудзецца справядлівы Божы суд, пад час якога паўстануць памерлыя і адкажуць за свае грахі. Згодна з думкай С.Мароз [3, с. 7], у новазапаветнай эсхаталогіі падавалася ўяўленне пра падвояе ўваскрасенне. Першае было напачатку тысячагадовага царства – сёмага тысячагоддзя, сёмага касмічнага дня, Суботы Гасподняй, якой заканчваецца гісторыя; і другі суд, другое ўсеагульнае ўваскрасенне, за якім пачнецца вечная асалода, задавальненне праведных і вечная мука асуджаных – канец, мэта касмічнага працэсу.

У апавяданні «Лірныя спевы» героі М. Гарэцкага знаходзяцца ў чаканні другога суда, асабліва пакутным гэта чаканне стала для князеўны Ганны Саламярэцкай. Яна здрадзіла Радзіме, уступіла ў змову з польскім княжычам Уладыславам Ваябойскім, аддала сваю родную старонку Маскоўшчыне, здрадзіла сваім падданым і веры праваслаўнай. За гэты ўчынак мніх Грыгоры пракляў адступніцу: *«Божжа наш! – крыкнуў ён. – Судзі нас, судзі мяне... Канец нам. Наша княжна пакінула нас, сплутала з Польшчаю і Маскве аддала ... Задрыжэла зямля, полымя шуганула са ўсіх бакоў, пад грукат гармат і стогны байцоў шухнула ўсё аж на мілю кругом у зямлю наскрозь-доння...»* [1, с. 22]. Пасмяротныя пакуты Ганны Саламярэцкай усяляюць у душы вернікаў трывогу і жах у чаканні Страшнага Божага суда. Пярэдаднем гэтай знакавай падзеі было збядненне веры, прыход антыхрыста і ілжэпрарока, несправядлівыя войны, пашырэнне маральнай распушчанасці і блуду.

Праблема веры, рэлігійныя пытанні ў творах класіка беларускай літаратуры даволі шырока асвятляліся ў працах беларускіх навукоўцаў. Паводле слоў З. Драздовай: «Беларускую нацыянальную прозу заўсёды займала пытанне: «У што верыць беларус?» ... Моцна хвалявала гэтае пытанне і пісьменніка-класіка Максіма Гарэцкага [2, с. 81]. У змястоўнай манаграфіі М. Мушынскага «Падзвіжнік з Малой Багацькаўкі» ёсць сцвярджэнне, з якім нельга цалкам пагадзіцца. «Наогул, тэма рэлігіі, – піша вучоны, – цікавіла Гарэцкага не сама па сабе, з’яўлялася толькі кампанентам у сістэме пісьменніцкіх поглядаў» [4, с. 132]. Пагаджаючыся з выказваннямі папярэдніка, мы прытрымліваемся думкі, што тэма веры *«цікавіла праявіла і сама па сабе»*.

Праблему веры ў творах М. Гарэцкага, або, дакладней, праблему збыднення веры атаясамліваем з папярэдняй эсхаталагічнай сітуацыяй, якая складалася паступова. Напачатку пісьменнік паказаў, што ў светапоглядзе беларусаў гарманічна суіснуюць язычніцкія і хрысціянскія каштоўнасці. У апавяданні «Роднае карэнне» аўтар прыгадвае, што Архіп Лінкевіч быў выліты дзед, які да самай смерці маліўся Богу, але пры гэтым ён не забываў лашчыць лесавых, вадзяных, дамавых. У гэтым жа творы прыводзяцца звесткі, што Нупрэй Лінкевіч, бацька Архіпа, асвяціў сваю новую хату, каб там зло не тварылася.

Побач з гарманічным дваадзінствам хрысціянскай аксіялогіі і язычніцкіх каштоўнасцей у міфалагізаванні М. Гарэцкага ўзрастае антыхрысціянскі нігілізм у такіх яго формах, як паступовая страта веры ў Бога, у вечна жывую душу, і ўзмацняецца часовая вера ў пераканальную і пераможную сілу навукі. Пісьменнік узнавіў найгоршы варыянт так званага канца свету, які звязваўся з распаўсюджваннем і актывізацыяй багаборнікаў⁹, са з'яўленнем антыхрыста і ілжэпрарока.

У рэлігійнай літаратуры шырока цытуюцца словы апостала Паўла, які гаворыць, што *«накуль не з'явіцца антыхрыст, нельга гаварыць пра канец свету... Зло дасягае свайго апошняга зыхода апошняга антыхрыста, які будзе ілжэмесіяй, ілжэпрарокам, ён творыць падманныя чуды ўладай сатаны, іншыя новазапаветныя аўтары лічаць, антыхрыст ужо прысутнічае ў свеце праз настаўнікаў, якія распаўсюджваюць ерасі»* [5, с. 968]. І сапраўды, цэнтральныя вобразы багаслоўскай эсхаталогіі прысутнічаюць у мастацкім міфалагізаванні М. Гарэцкага – гэта вобразы антыхрыстаў і ілжэпрарокаў, якія, згодна з біблейскімі працтвамі, актывізуюцца напярэдадні другога прышэсця Ісуса Хрыста.

Літаратура

1. *Гарэцкі, М.* Выбраныя творы / М. Гарэцкі; уклад. Р. Гарэцкі – Мінск: Кнігазбор, 2009. – 640 с.

2. *Драздова, З.* Рэлігійная тэматыка ў творчасці Максіма Гарэцкага / З. Драздова // Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць (да 120-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага): матэрыялы XXІ Гарэцкіх чытанняў. Мінск, 15 лютага 2013 г. Калектыў аўтараў. – Мінск: 2013 – 242 с.

3. *Мороз, С. В.* Текст Откровения Иоанна Богослова в произведениях Ф. М. Достоевского. Специальность – 10.01.08 – Теория литературы

⁹Багаборніцтва, згодна з вызначэннямі энцыклапедыі, -- гэта негатыўныя адносіны індывіда, або сацыяльнай групы да Бога. У рэлігійнай літаратуры багаборніцтва атаясамліваецца з рознымі формамі вольнадумства, найперш з антыклерыкалізмам і атэізмам. Энциклопедия религий / под ред. А. П. Забияко, А. И. Красникова, Е. С. Элбакян. – М.: Академический Проект; Гаудемус, 2008. – 1520 с.

Авторыф. дис. на соиск. ученой степени кандидата филолог. наук / С. В. Мороз. – М., 2004. – 23 с.

4. *Мушынскі, М. І.* Падзвіжнік з Малой Багацькаўкі. Жыццёвы і творчы шлях Максіма Гарэцкага / М. І. Мушынскі – Мінск: Беларуская навука, 2008. – 510 с.

5. Новый библейский словарь: в 2-х ч.: пер. с англ. – СПб.: Мирт, 2001. – Ч.2. Библейские реалии. – 1014 с.

*Юлія Масарэнка
(Мінск)*

МАКСІМ ГАРЭЦКІ ЯК АНАЛІТЫК БЕЛАРУСКАЙ МАЛОЙ ЭПІКІ

Пытанне даследавання беларускай малой эпікі ўяўляецца сёння надзвычай актуальным. Найперш таму, што творы гэтак званай «малой прозы», ці інакш кажучы, малафарматных жанравых мадыфікацый эпічнага кшталту, побач з паэтычна-вершаваным набыткам складаюць асноўны масіў беларускай не толькі класікі, але сучаснай і самай навейшай літаратуры. Аднак не менш надзённай паўстае праблема вывучэння і напісання гісторыі даследавання беларускай малой эпікі айчыннай літаратуразнаўчай навукай. І Максіму Гарэцкаму ў гэтай гісторыі, думаецца, належыць адно з самых пачэсных месцаў як пачынальніку нашай літаратурна-эра-тычнай думкі навейшага часу¹⁰ на высокім навуковым узроўні.

¹⁰ Згодна з перыядызацыяй самога М. Гарэцкага, прадстаўленай у яго знакамітай «Гісторыі беларускае літаратуры», новы час у беларускай літаратуры настае «ад пачатку 19-га веку» [2, с. 165], а навейшы – вызначаецца з канца 80-х гадоў пазамінулага стагоддзя [2, с. 238]. Маецца і іншы падзел (па ўсім відаць, ранейшы), паводле якога «усю нашу літаратуру можна падзяліць на старую (да канца 18-га веку) і новую (ад пачатку 19-га веку да астатняга часу)» [2, с. 93]. Хоць сёння можна сустрэць і адрозныя меркаванні, паколькі сумежнае паняцце «сучасная літаратура» ў хадзе гісторыі заканамерна змясцілася (ссунуліся часавыя межы і адпаведна зыначыўся ўключаны змест): калі для Гарэцкага значэнне сучаснай мела літаратура, пачынаючы з вайны 1914-га году [2, с. 240], то цяпер пад ёй звычайна разумеецца айчынная пісьменства паваеннага (пасля Вялікай Айчыннай 1941–45 гг.) перыяду і да сённяшніх дзён. І паняцце навейшай літаратуры хутчэй асацыюецца з апошняй, а ўся папярэдняя «ад пачатку 19-га веку» адносіцца да новай, у межах якой вылучаюцца свае асобныя перыяды, розныя, паводле размаітых канцэпцый, ракурсаў і кантэкстаў (а гэтае пытанне патрабуе ўжо асобнага разгляду, які выдавочна тут будзе не да месца). Праўда, супраць падобных меркаванняў можна смела высунуць тэзіс аб тым, што варта пакінуць прапанаваную Гарэцкім перыядызацыю (менавіта наконт новай і навейшай) фактычна без змен, паколькі асноўны змест нашай арыгінальна-прафесійнай

This document has been
edited with Ixif PDF Editor
- free for non-commercial use.

To remove this notice, visit:
www.ixif.com/unlock.htm